

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus
Forskningscentralen för de inhemska språken

Helsinki 30.4.2002

Oikeusministeriölle

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen lausunto hallituksen esityksestä saamen kielilaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi

Saamelaiskäräjät asetti 11.6.1997 työryhmän valmistelemaan ehdotusta siitä, miten saamelaiden kielellisten perusoikeuksien ja kielellisten ihmisoikeuksien toteutuminen turvattaisiin nykyistä paremmin saamelaiden kielilaissa. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus esittää 3.11.2001 valmistuneesta ja Saamelaiskäräjien 14.12.2001 hyväksymästä ehdotuksesta seuraavan lausunnon. **Kiinnitämme lausunnossa huomiota erityisesti niihin seikkoihin, jotka ovat oman toimialamme kannalta keskeisiä. Näitä ovat 1) avainasemassa olevan henkilöstön kielitaidon parantaminen, 2) viranomaisten aktiivisuus kansalaisten kielellisten oikeuksien toteutumiseksi, 3) kielilaista nousevan erityislainsäädännön tarve, 4) kielilain suhde muita kieliä koskevaan lainsäädäntöön ja 5) kielioloja koskeva kertomus.**

Yleistä

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus pitää esitystä saamen kielilaiksi erinomaisena esimerkkinä modernista lainsäädännöstä, jonka keskeisenä periaatteena on konkreettisen ja tasarvoisen hallintokulttuurin vahvistaminen ja yksilön oikeuksien kunnioittaminen. Nähdäksemme esitys kaikkiaan korostaa hyvin ja konkreettisesti sitä, että kielellisten oikeuksien toteutuminen on paljolti sidoksissa siihen, miten hallinnossa toimivat henkilöt sisäistävät kieliympäristön vaatimukset, ja toisaalta siihen, miten hyvin kansalainen tuntee omat mahdollisuutensa saada palveluja äidinkielellään, tässä tapauksessa Suomessa puhuttavilla saamen kielillä, inarinsaamella, pohjoissaamella ja koltansaamella.

Pidämme hyvänä myös sitä, että esityksessä ja sen perusteluissa korostuu saamen kielilain merkitys yleislakina. Esitys on ikään kuin porras perustuslain ja yksityiskohtaisempien kielikäyttöä koskevien säännösten välissä. Tästä seurannee, että kielilaki aktivoi Suomen eri

kielilyhteisöjä ja eri toiminta-aloja kiinnittämään tulevaisuudessa entistä suurempaa huomiota kieltä ja kielellisiä oikeuksia koskeviin seikkoihin. Koska esitys on hyvin konkreettinen, sen varaan on hyvä rakentaa tulevia kieltä ja kielenkäyttöä koskevia lakeja, asetuksia, säännöksiä ja ohjeita.

Lisäksi toteamme, että mietinnön Yleisperustelut-osa on erittäin hyödyllinen lähdeaineisto moneen käyttöön. Toivomme, että se saavuttaa mahdollisimman laajan lukijakunnan ja että esimerkiksi yliopistot ja muut oppilaitokset sekä valtion ja kuntien hallinto voivat käyttää sitä opintojen ja työn tukena.

Avainasemassa olevan henkilöstön kielitaidon parantaminen

Esityksen 2 §:n 2 momentissa esitetään lain tavoite eli se, että jokaisella on oikeus hyvään hallintoon ja oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja että yksilön kielelliset oikeudet toteutetaan, ilman että niihin tarvitsee erikseen vedota. Niin itsestään selvä kuin tämä tavoite periaatteessa onkin, sen toteutuminen edellyttää hallinnossa ja oikeuslaitoksessa toimivilta sekä vahvaa kielellistä tietoisuutta että riittävää kielitaitoa. Tämä puolestaan merkitsee sitä, että kullakin työpaikalla tarvitaan täsmällistä tietoa siitä, millainen kielitaidon parantaminen kulloinkin on tarpeen. Tärkeää on myös, että johto sitoutuu pitämään huolta kielitaidon parantamisesta ja henkilöstön kehittymisestä myös tässä asiassa.

Esitämme, että kielilaki ja laki henkilöstön kielitaitovaatimuksista julkisissa palvelussuhteissa saa tuekseen asetuksen tai määräyksen tasoisen ohjeiston siitä, miten työpaikkojen kielitaitokoulutus järjestetään, miten sitä tuetaan ja millainen merkitys kielitaidolla on osana ammatillista pätevyyttä.

Esitämme myös, että yleisten kielitutkintojen ja muiden kielitaitoa arvioivien korvaavien tutkintojen suorittamista koskeva asetusta (Laki henkilöstön kielitaitovaatimuksista julkisissa palvelussuhteissa 10 §) laaditaan mahdollisimman pian ja että se on luonteeltaan sellainen, että se selventää nykyistä, varsin kirjavaa tutkintojärjestelmää.

Viranomaisten aktiivisuus kansalaisten kielellisten oikeuksien toteutumiseksi

Monissa kohdin kielilakiesitystä tulee hyvin esiin se, että viranomaisilla on tärkeä rooli kielellisten oikeuksien toteutumisessa ja niistä tiedottamisessa (esim. 10 §, 11 §, 32 §). Siten laitokset ja hallinnon yksiköt ovat selvästi vastuussa vuorovaikutuksen toteutumisesta sekä suomeksi että ruotsiksi. Erityisen ratkaisevaa onkin, että laitokset ja yksiköt ovat hyvin tietoisia näistä vaatimuksista ja etsivät kestäviä tapoja kielitaidon jatkuvaksi takaamiseksi asianomaisessa virastossa.

Esitämme, että valtionhallinnossa, esimerkiksi oikeusministeriön ja opetusministeriön aloitteesta perustetaan työryhmä, jonka tehtävänä on konkreettisesti laatia ohjeistoa siitä, miten valtion ja sen virastojen ja liikelaitosten sekä kuntien johtoa ja henkilöstöä saadaan tietoi-

seksi tästä viranomaisten velvollisuudesta. Tällainen työryhmätyö tarjoaisi todennäköisesti foorumin pohtia myös sitä, millaisia kokemuksia viranomaisten aktiivisuudesta on ja miten erilaiset yksiköt voisivat tässä asiassa hyödyntää toistensa kokemuksia.

Kielilaista nousevan erityislainsäädännön tarve

Itse kielilakia koskevan työn ohella on syntynyt joukko muuta kielilainsäädäntöä koskevia korjauksia ja muutoksia. Ajan oloon kielilaki synnyttäneet näitä tarpeita vielä lisää. Itse asiassa jo kielilain 33 §:n asianmukainen toteuttaminen vaatisi myös täsmällisempää lakia, jossa säädettäisiin laajemminkin paikannimiä koskevista seikoista. Tällaisia lakeja on jo monessa muussa maassa, esimerkiksi Ruotsissa.

Kun Suomessa on edistysellinen kielilainsäädäntö, olisi asianmukaista, että meillä olisi myös kansainvälisesti vertailukelpoinen paikannimilaki. Esitämme, että kielilain ja sen perustelujen turvin Suomessa ryhdytään laatimaan paikannimiä koskevaa lakia. Tätä koskevia valmistelevia selvityksiä on jo tehty, ja aikaisemmin esitetyt näkökohdat olisikin hyödyllistä ottaa huomioon (ks. Paikkala, Sirkka, Pitkänen, Ritva Liisa & Slotte, Peter 1997: Paikannimet – yhteinen omaisuutemme. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus).

Kielilain suhde muita kieliä koskevaan lainsäädäntöön

Esityksen 8 §:ssä viitataan saamen kieliä koskevaan lainsäädäntöön ja 9 §:ssä oikeuksiin käyttää viranomaisissa muita kieliä kuin suomea, ruotsia tai saamen kieliä. Vaikka itse kielilaki koskeekin suomea ja ruotsia, on tässä nostettu näkyväksi yksilön oikeus omaan äidinkieleen äidinkielestä riippumatta. Näillä kahdella kohdalla on tärkeä merkitys tulevaakin lainsäädäntöä ajatellen. Tässä yhteydessä emme esitä mitään erityisiä ajankohtaisia toimenpiteitä, vaan panemme hyvillä mielin muiden kielten läsnäolon merkille.

Kielioloja koskeva kertomus

Esityksen 37 §:ssä todetaan, että valtioneuvosto antaa vaalikausittain eduskunnalle kertomuksen kielilainsäädännön soveltamisesta ja kielellisten oikeuksien toteutumisesta sekä tarpeen mukaan muistakin kielioloista. Kertomuksessa käsitellään ainakin kaikkia niitä kieliä, jotka on mainittu erikseen perustuslaissa.

Esitämme, että kertomus sisältäisi mahdollisimman paljon myös kielioloja koskevaa yleistä tietoa. Tämä on tärkeää monestakin syystä, eikä vähiten siksi, että eri alojen päätöksentekijöiden on säännöllisesti päivitettävä tietämystään myös tässä asiassa.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus

Pirkko Nuolijärvi
johtaja

Sari Maamies
kielenhuolto-osaston johtaja